

RAZSTAVE EXHIBITIONS

AFGANISTAN – SLOVENSKI POGLEDI

Ralf Čeplak Mencin

181

V Slovenskem etnografskem muzeju sta se leta 2010 rodili ideja in želja, da se Afganistan predstavi slovenski javnosti kot dežela, ki je več kot le prostor vojnih spopadov, ruševin in množic, ki poskušajo ubežati smrti. Kot da ni in nikdar ni bilo ničesar drugega. Dodatna spodbuda za razstavo, ki smo jo naslovili *Afganistan – slovenski pogledi*, so bile razstave o afganistanski kulturi in zgodovini v Etnografskem muzeju na Dunaju (Museum für Völkerkunde)¹ leta 2003, v londonskem Britanskem muzeju (British Museum) leta 2011, v Muzeju za Azijo in Pacifik (Muzeum Azji i Pacyfiku) v Varšavi leta 2012, v Viktorijinem muzeju (Museum Victoria) v Melbournu v Avstraliji leta 2013 in v Muzeju orožja (Tøjhusmuseet) v Københavnu. Slovenski muzeji redko razstavljajo neevropske kulture, ki bi bile tudi plod raziskovalnega dela na terenu, čeprav preko spoznavanja »drugega« in »drugačnega« spoznavamo tudi pomemben del sebe. Žal za tovrstne dejavnosti vedno zmanjka finančnih sredstev. A prav v tem času, ob tako imenovani »begunski krizi«, ugotavljamo, kako malo vemo v Sloveniji o drugih kulturah, kar tudi sproža mnoge iracionalne strahove in reakcije. Če bi se v preteklih desetletjih izkoristil potencial, pripravljenost in želja mnogih etnologov in kulturnih antropologov, da se jih vključi v obvezni šolski pouk s posebnim predmetom »kulture sveta«, bi morda Slovenke in Slovenci, ki so ksenofobno reagirali ob pogledu na azijske in afriške begunce, razmišljali drugače, bolj humano in vključujoče. Ne nazadnje živimo vsi na istem planetu in prav raznolikost in pestrost številnih kultur nas bogati. Čeprav je v zadnjih desetletjih vse več slovenske literature o »neevropskih kulturah«, filmov, muzejskih razstav in možnosti pridobivanja informacij preko svetovnega spleta, se t. i. razviti Zahod vse bolj egoistično zapira.

Oktober 2011 sem na pobudo Ministrstva za zunanje zadeve, Oddelka za razvojno pomoč, izvajal projekt *Etnološka raziskava revitalizacije rokodelskoobrtnih dejavnosti (med ranljivimi skupinami vračajočih se afganistanskih beguncev iz Irana)* v okviru mednarodne razvojno-ekonomsko-kulturne pomoči in sodelovanja v Heratu/Afganistan². Ob raziskavi revitalizacije rokodelskoobrtnih

¹ Leta 2013 se je preimenoval v Muzej sveta (Weltmuseum).

² Ralf Čeplak Mencin: Med Afganistanskimi begunci, *Etnolog* 22, 2012, str. 261–272.

dejavnosti sem navezal stike z Muzejem in arhivom Herat, z direktorjem Abdulom Ghafourom Shaikhom Zadejem, z direktorjem Restavratorskega centra v Heratu Ayamuddinom Ajmalom in dekanom Akademije lepih umetnosti Tawfiqom Rahmanijem z mislijo na možno sodelovanje pri razstavi o Afganistanu.

182

V letu 2015/2016 je Afganistan (oz. vsaj delček njega) oz. so Afganistanci in Afganistanke dobesedno prestopili prag Slovenije v doslej največji begunski krizi epskih razsežnosti. Za marsikoga so bili Afganistan, Iran, Irak, Sirija itn. le del dnevnih novic, ki jih bežno prebereš ali pogledaš, a kaj hitro nanje tudi pozabiš. Ob pogledu na stotine begunk in beguncev, ki so dnevno prečili slovensko mejo, pa so se ljudje zamislili oz. tudi čustveno odzvali. Nekateri humano, drugi z odporom, celo sovražno. Projekt *Afganistan – slovenski pogledi*, ki ga je Slovenski etnografski muzej v skladu s svojim poslanstvom bolj ali manj uspešno načrtoval dobrih šest let, je v današnjem času še kako pomemben in potreben! Z njim seznanjamo slovensko javnost z Afganistanom, njegovo zgodovino, geografijo, etnično podobo, religijami, slovenskimi stiki s to deželo na »križišču civilizacij« pa tudi z begunskim vprašanjem in vprašanjem rabe in zlorabe drog, saj je prav Afganistan največji izvoznik opija na svetu. Naš prvotni načrt je bil velikopotezen: načrtovali smo veliko etnološko razstavo v Slovenskem etnografskem muzeju z zgodovinskimi predmeti iz Muzeja v Heratu in Kabulu, veliko afganistansko fotografsko razstavo v ljubljanskem parku Tivoli ter razstavo miniatur in kaligrafij z Akademije lepih umetnosti v Heratu v Mednarodnem grafičnem likovnem centru v Ljubljani ter bogat kulturni program. Zaradi objektivnih in finančnih okoliščin smo svoje ambicije omejili in spremenili načrt: v okviru projekta je nastala knjiga *Afganistan – slovenski pogledi* z 28 zgodbami Slovenk in Slovencev o njihovih izkušnjah v tej deželi, ki je izšla oktobra 2016. Želeli smo sicer tudi angleški prevod knjige, ki bi te zgodbe lahko ponesel v svet, a žal je spet kot ponavadi zmanjkalo finančnih sredstev.

25. maja 2017 pa smo le odprli etnološko razstavo kot del obeležitve mednarodnega muzejskega dneva na temo *Muzeji in kulturne krajine*. S svojimi nagovori sta nas počastila nekdanji predsednik republike Slovenije in podpredsednik OZN Danilo Türk in Minister za kulturo Anton Peršak. *Afganistan – slovenski pogledi* je prva etnološka razstava v Sloveniji, ki ponuja vpogled v Afganistan in njegovo pestro etnično podobo. Projekt sem v Slovenskem etnografskem muzeju že pred šestimi leti zastavil kot avtor in kustos razstave podpisani. S poglobljenim strokovnim delom sem zbiral podatke in gradivo v Sloveniji, Evropi in v Afganistanu ter razprl pahljačo pestre in pisane zgodovine dežele na križišču kultur. S šestletnim raziskovanjem je nastal izjemen arhiv 7000 fotografij, 28 zgodb in več kot 400 predmetov. Pri raziskovanju so mi bili velik navdih slovenske popotnice in popotniki, ki so v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja odkrivali Afganistan na t. i. hipijevski poti ali ga obiskali kot mirovni posredniki, alpinisti, aktivisti ipd. Predmeti njihovih zasebnih zbirk z zgodbami so na ogled na razstavi skupaj z dragocenimi predmeti Muzeja za Azijo in Pacifik iz Varšave. Razstavo je oblikovala Katarina Štok Pretnar, vse spremene publikacije in gradivo pa Brane Žalar. Pri nastajanju razstave je sodelovalo približno petdeset strokovnjakov in strokovnjakinj.

Razstavni prostor Afganistan so ljudje (foto: Jure Rus, 2017)

Razstavljeni muzejski predmeti segajo od 19. do 21. stoletja, med njimi so: glasbila, oblačila, orožje, nakit, zemljevidi, akvareli, izdelki iz poldragih kamnov, znamke, bankovci, popotniški dnevniki, osebni predmeti slovenskih vojakov in beguncev, begunski šotor ... Razstava nas popelje skozi dvanajst poglavij: *Afganistan so ljudje*, *Kje leži Afganistan*, *Kako se je spreminjal Afganistan*, *Afganistan doma*, *Afganistanska kultura*, *Slovenska vojska v Afganistanu*, *Daleč od doma*, *Afganistan in droge*, *Na tem svetu nismo sami*, *Brez meja* (Eva Petrič), *Opolnomočenje Afganistank* in *Ne pozabimo na Afganistan*.

V poglavju *Afganistan so ljudje* spregovorimo o tem, od kod ime Afganistan, o etnični sestavi in načinih preživljanja, o jezikih, o demografskih podatkih Afganistana in o beguncih, o vzponu in padcu religij, o oblačilni kulturi, o značilnih afganistanskih burkah, ki jih obiskovalka/obiskovalec lahko tudi preizkusi. Drugo poglavje oz. drugi prostor nam predstavi geografijo Afganistana s pomočjo zemljevidov, tekstov in predmetov; približno predstavo njegove velikosti dobimo tudi ob primerjavi s površino enaintridesetkrat manjše Slovenije. Tretje poglavje *Kako se je spreminjal Afganistan* nam predstavi bogato zgodovino Afganistana vse od prvih arheoloških izkopavin, ki so jih našli v Badakšanu iz časa 30.000 let pr. n. št., pa vse do danes. Od predmetov prikazujemo stare zemljevide, orožje, nakit in konjsko opremo, ki ponazori edinstven konjeniški šport *buzkaši*. Poglavje *Afganistan doma* nas popelje v čas seznanjanja Slovencev in Slovenk z Afganistanom vse od Aleksandra Ličana, ki je kot pobegli vojak prve svetovne vojne prepotoval Afganistan pred sto leti, preko avanturističnih alpinistov, ki so po kopnem potovali v Afganistan konec šestdesetih, in hipijev v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa vse do slovenske vojske in nevladnih

organizacij po letu 2004. V poglavju *Afganistanska kultura* spregovorimo o glasbi, kulinariki, umetelnosti tkanja preprog, književnosti, arhitekturi, o ločenosti spolov in pomembnosti družine. Vse to ilustriramo s predmeti, videofilmi, fotografijami, teksti in akvareli. Poglavje *Slovenska vojska v Afganistanu* nam s pomočjo predmetov in fotografij predstavi del slovenske vojaške prisotnosti v Afganistanu med letoma 2004 in 2014. Poglavje *Daleč od doma* nas pripelje v »današnji čas« in aktualno begunsko vprašanje. Ponazorimo ga z originalnimi predmeti, s slovensko-hrvaške in slovensko-avstrijske meje, fotografijami, videofilmi in z begunskim šotorom iz takrat največjega begunskega taborišča Idomeni na grško-makedonski meji. Poglavje *Afganistan in droge* z originalnimi kosi opija in hašiša ter obširnim tekstom in fotografijami predstavi problematiko ilegalnega trgovanja z drogami. Umetniška instalacija Eve Petrič *Brez meja* govori z avtoričinimi besedami, da »kljub različnemu videzu, izobrazbi, tradicijam, hodimo po isti zemlji v isti svetlobi, zanikujemo meje, da lahko proglašamo ta planet za naš skupni in edini dom – za nekaj, kar je vredno proglasitve«. V poglavju *Na tem svetu nismo sami* spregovorimo o delu slovenskih nevladnih organizacij v Afganistanu in s pomočjo interaktivnega zemljevida animiramo obiskovalke in obiskovalce, da razmislijo, kdo vse iz njihovega sorodstva je migriral in kam. V poglavju *Opolnomočenje Afganistank* govorimo o t. i. ženskem vprašanju v Afganistanu, zatiranju žensk in težnji po njihovem opolnomočenju. To problematiko predstavimo z videi, predmeti, fotografijami in teksti. Zadnje poglavje *Ne pozabimo na Afganistan* govori o »trenutni« situaciji v Afganistanu, ki predstavlja poligon najrazličnejših strateških interesov, in naši zavezanosti nenehnemu opozarjanju na ta dogajanja, ki na neki način simbolizirajo občečloveška konfliktna razmerja tega sveta.

Razstveni prostor Afganistan in droge (foto: Jure Rus, 2017)

Razstavljene vsebine povezuje in nadgrajuje instalacija avtorice, režiserke zvoka, sonorične komponistke Hanne Preuss z naslovom *Spevi neobstoja – čustvene zvočne pokrajine Afganistana*. To je sonorična instalacija, povsem nova oblika umetniške izpovedi, ki komunicira z obiskovalci s pomočjo vibracije in zvena, univerzalnega jezika zvoka. Z ustvarjanjem sonoričnih pokrajin in asociativnih prostorov Afganistana je želela umetnica omogočiti vsakemu vstopajočemu edinstveno doživetje skupne izkušnje na novo ustvarjenega prostora.

Spoznavanje Afganistana in načina življenja njegovih prebivalcev predstavljajo fotografije priznane slovenske fotografkinje Mance Juvan in fotografov Arneti Hodaliča, Mareta Lakoviča, Boruta Krajnci in še trinajst drugih. Na razstavi si obiskovalci lahko ogledajo osem dokumentarnih filmov, med njimi tudi nagradni film *Meje* (z besedami režiserja: »24. oktober 2015, lep jesenski dan. Lepa pokrajina. Počasi jo prekrijejo obrazi, ki se mimo kamere, postavljene ob slovenski del begunske poti, spogledajo s tistim na drugi strani kamere – z gledalcem. Na koncu je pokrajina, ki ostaja, popolnoma drugačna.«) Damjana Kozoleta in film *Le dihajoče bitje* prosilca za azil Ahmada Adeliāna. Gre za poetičen prikaz pesmi poeta, teologa in sufija Rumija, ki je bil rojen v Afganistanu. Pesem je napisana v 13. stoletju in se ukvarja z različnostjo, posebnostjo ter izobčenostjo posameznika iz družbe. Išče smisel pravil v družbi in izpostavlja svobodo posameznika ne glede na barvo kože, religijo ali socialni status. Napisana je v jeziku farsi. Film je kolaž recitiranja različnih delov pesmi, ki dosegajo brezčasnost Rumijeve poezije ter univerzalnost teme. Njegova poezija je z osebno izkušnjo prenesena v današnji čas, postavljena v sodobno družbo, z vsemi težavami. Ahmad Adeliāni: »V domovini sem imel polno problemov. V Slovenijo sem prišel v začetku leta 2016 z občutki obupa, a na srečo sem našel varnost in mir, spoznal mnogo prijaznih ljudi, z njimi se družim in spoznal sem pomen varne dežele.«

Razstavljene so tri fiktivne »afganistanske zgodbe« umetnic Widad Tamimi in Vesne Bukovec. Widad Tamimi je jeseni in pozimi 2015/2016 kot prostovoljka v begunskih centrih pomagala združevati družine, ki so jih v policijskih postopkih ob prečkanju meje ločili, kot pisateljica pa je zapisovala njihove zgodbe. Ker s fotografskim aparatom ni želela posegati v dostojanstvo ljudi, je povabila vizualno umetnico Vesno Bukovec, da jih je ilustrirala s svojimi risbami. Zgodbe in risbe so bile objavljene v letu 2016 v časopisu Delo. Namen njunega sodelovanja je bilo pokazati in približati človeško stisko ljudi na begunski poti, ki je potekala tudi čez našo državo, in se na tak način spopasti z negativno podobo in strahom pred tujci, ki sta se v družbi širila preko politike, medijev in spleta.

Razstava nas spremlja skozi oči »afganistanske deklice«, ki jo je v Nuristanu – »deželi luči« leta 1999 fotografiral Mare Lakovič. Ko sem kot avtor razstave zagledal to fotografijo, sem takoj prepoznal, da njen pogled, z Lakovičevimi besedami – »nesrečne afganistanske begunke iz Nuristana, izraža vso norost, nesmisel, absurd in tragiko regije, vpletene v interese gospodarjev vojne. V pogledu te deklice ni obtožbe ali sovraštva, temveč samo sled groze prestopanja trpljenja in krutosti ukradenega otroštva.« Izbral sem jo za »rdečo nit« vseh publikacij, ki so izšle ob razstavi.

Razstava *Afganistan – slovenski pogledi* podaja spoznanja o deželi, ki je kljub svoji dolgi in bogati zgodovini in umetnosti močno nerazumljena in slabo poznana širši javnosti. Afganistan je več kot le prostor vojnih spopadov, ruševin in množic, ki poskušajo ubežati smrti.

Razstava je namenjena širši domači in tuji javnosti in dostopna različnim skupinam obiskovalcev, tudi slepim in slabovidnim. Spremlja jo pester program, od pripovedovanja afganistanskih pravljic, tkanja, socialnih iger, izdelovanja papirnatih zmajev, izdelave nakita, poslikave rok do kulturnih dni v Slovenskem etnografskem muzeju in v Kinodvoru (ogled razstave in projekcija filma *Sonita* o begunski deklici iz Afganistana).

186

V času postavljanja razstave smo v Slovenskem etnografskem muzeju razmišljali tudi, kako bi obiskovalcem omogočili, da bi lahko košček afganistanske kulture odnesli s seboj ali pa ga podarili svojim bližnjim in jih morda tudi tako dodatno spodbudili k ogledu svojevrstne razstave.

Poleg prodajnih artiklov na temo Afganistana, kot so tkani šali, denarnice, torbe (iz tkalskega ateljeja SEM), zapestnice, obeski za ključe in podobno, sta kolegici Anja Jerin in Špela Regulj (Slovenski etnografski muzej) razvili novo in unikatno kolekcijo nakita z naslovom *Afganistanske začimbe v nakitu*.

Upamo, da bomo z razstavo *Afganistan – slovenski pogledi* približali slovenski in drugi publiki to zaenkrat prezrto in močno nerazumljeno deželo, ki je kljub vsesplošnemu prepričanju, da nimamo nič skupnega, povezana in prepletena tudi z nami.